Natalia Tryboba
Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Istota czytania w klasach młodszych[1]

Streszczenie

Artykuł ukazuje niezwykle ważną role procesu czytania, a w szczególności czytania ze zrozumieniem. Czytanie jest niezwykle ważną a zarazem skomplikowaną umiejętnością, którą muszą nabyć dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Na proces czytania ma wpływ wiele czynników wewnętrznych jak i zewnętrznych, które mogą powodować u uczniów trudności w nabywaniu tej umiejętności. W artykule ukazano również istotną rolę domu rodzinnego oraz nauczycieli, którzy przy zastosowaniu różnych form pracy i prawidłowo dobranej metody czytania mogą pomóc swoim uczniom.

Słowa kluczowe: proces czytania, czytanie ze zrozumieniem, trudności w czytaniu

Wprowadzenie

Proces czytania w edukacji dzieci klas młodszych interpretowany jest pod kątem psychologicznym, jak i pedagogicznym. Badacze zajmujący się tym zagadnieniem podkreślają, iż czytanie jest procesem złożonym i niezwykle skomplikowanym, który wymaga od dzieci dużo czasu i wysiłku, by mogły opanować technikę czytania oraz czytać ze zrozumieniem. Należy podkreślić, że proces nauki czytania rozpoczyna się już od najmłodszych lat i udoskonalany jest przez dzieci podczas edukacji wczesnoszkolnej. Zatem niebagatelną rolę, w tym jakże trudnym procesie, odgrywają rodzice oraz nauczyciele edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Niezwykle istotne okazują się kompetencje nauczyciela oraz jego podejście do nauczania. Dobrze przygotowany nauczyciel to taki, który sprawi, iż czytanie stanie się dla każdego dziecka niesamowitą przygodą zapierającą dech w piersiach oraz taki, który znajdzie rozwiązanie, gdy pojawi się trudność podczas nauki czytania. Wprowadzenie dziecka w świat książek wymaga szerokiej wiedzy o rozwoju

[1] N. Tryboba, *Istota czytania w klasach młodszych*, niepublikowana praca licencjacka, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim 2021.

dziecka, umiejętności prawidłowego posługiwania się daną metodą nauki czytania oraz opracowania strategii w pracy z dziećmi, u których pojawią się specyficzne trudności w czytaniu.

Proces czytania ze zrozumieniem oraz trudności z nim związane

Priorytetową tendencją w dzisiejszym świecie jest dążenie do możliwie szybkiego i skutecznego wyposażenia dzieci w umiejętność czytania i pisania. Mimo że proces czytania uważany jest za wyjątkowo skomplikowany, zaliczany jest do podstawowych umiejętności, które nabywane są przez uczniów podczas edukacji w szkole. Zdolność czytania otwiera ludziom drzwi do poznania świata emocji, wrażeń, wzbogaca wyobraźnię, a także odsłania nową rzeczywistość i pozwala uzyskiwać informacje.

W literaturze pedagogicznej i psychologicznej możemy napotkać wiele definicji czytania. Badaczy zajmujących się problematyką czytania można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich to grupa, która ma podejście lingwistyczne. Autorzy tej grupy za istotę czytania uważają, iż czytanie „polega na transponowaniu grafemów na fonemy oraz słów zapisanych na słowa mówione”[2]. Lingwiści nie kładą nacisku na zrozumienie tekstu czytanego, który może powodować u czytającego brak koncentracji, lecz skupiają się na technice i tempie czytania. Natomiast zwolennicy podejścia psychologicznego wskazują, że najistotniejszym celem czytania jest zrozumienie tekstu. Nie zgadzają się ze sprowadzeniem tej czynności wyłącznie do techniki[3].

Przykładem definicji lingwistycznej może być stwierdzenie Daniila Elkonina, który uważa, że „czytanie to tworzenie dźwiękowej formy słowa na podstawie jego obrazu graficznego. Zatem jednostką dobrze czytającą, według autora, będzie ta, która potrafi utworzyć prawidłową formę dźwiękową jakiegokolwiek słowa na podstawie jego symbolu graficznego. Będą to słowa zarówno znane jednostce, jak i takie, z którymi nigdy wcześniej nie spotkała się, a więc takie, które nie są reprezentowane w jej doświadczeniu”[4]. Autor nie uznaje zrozumienia tekstu jako najważniejszego czynnika w opanowaniu umiejętności czytania.

Czytanie o charakterze poznawczo-psychologicznym charakteryzuje umiejętność odczytywania znaków graficznych i jednoczesne zrozumienie

[2] A. Brzezińska, *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, Warszawa 1987, s. 30.
[3] E. Jaszczyszyn, *Modele edukacji czytelniczej w przedszkolu a gotowość do czytania i umiejętności czytania dzieci sześcioletnich*, Białystok 2010, s. 24.
[4] A. Brzezińska, op. cit., s. 30.

przeczytanej treści. W wieku wczesnoszkolnym istotne jest opanowanie umiejętności czytania ze zrozumieniem, gdyż jest ono niezbędne do osiągnięcia sukcesów w klasach wyższych. Na wszystkich stopniach nauki szkolnej czytanie ze zrozumieniem jest podstawowym warunkiem prawidłowego uczenia się, zdobywania wiedzy i posługiwania się nią.

Anna Brzezińska za osobę umiejącą czytać uważa tę, która w tekście umie doszukać się przewodniej myśli. Nie chodzi tu tylko o zrozumienie zapisanej treści, ale o dostrzeżenie tego, co pośrednio zostało w tekście ujęte, czyli o „umiejętność czytania między wierszami”[5]. W szerokim znaczeniu autorka proponuje trzy współzależne od siebie aspekty w procesie prawidłowego czytania: techniczny, semantyczny i krytyczno-twórczy. W aspekcie technicznym istotną rolę odgrywa umiejętność rozpoznawania, kojarzenia oraz różnicowania grafemów i fonemów, a także odtwarzania ich w odpowiednim czasie. Istota tego poziomu to kojarzenie znaków graficznych z fonicznymi. Aspekt semantyczny charakteryzuje się umiejętnością kojarzenia rozpoznanych znaków z posiadanym doświadczeniem oraz dosłowne rozumienie treści. Istotą jest rozumienie znaczeń zawartych bezpośrednio w tekście i poszczególnych fragmentów w kontekście całego tekstu. Ostatnim aspektem mającym również ogromny wpływ na naukę czytania jest aspekt krytyczno-twórczy. Tu następuje ustosunkowanie się do tekstu, ocena treści, interpretacja oraz umiejętność wykorzystania jej do swoich potrzeb[6].

Nabywanie umiejętności czytania oraz jego rozwój, to nic innego jak praca nad rozwojem języka. Nie istnieje czytanie bez zrozumienia, a nabywanie umiejętności czytania to uczenie się, jak rozumieć język pisany. Rozumienie treści pojmowane jest jako efekt oddziaływania między czytającym a językową warstwą tekstu i działaniem podporządkowanym celowi czytającego[7]. Można zatem stwierdzić, iż brak oddziaływania między tymi elementami powoduje, że czytanie staje się pozbawione sensu.

Umiejętność czytania ze zrozumieniem ujmowana jest jako proces myślowy, dzięki któremu „nie tylko wnikamy odtwórczo w treści podane nam do przyjęcia, ale i twórczo je przetwarzamy”[8]. Rozumienie tekstu postrzegane jest jako zdolność polegająca na interpretowaniu odbieranych informacji zawartych w tekście. Natomiast „warunkiem tworzenia myślowej reprezentacji treści jest umiejętność rozpoznawania i wyrażania symboli graficznych, czyli opanowanie techniki czytania, wiedza dotycząca struktury zdania i tekstu, jak również ogólna

[5] Ibidem, s. 36.
[6] Ibidem.
[7] B. Murawska, *Pozwólmy dzieciom czytać*, Warszawa 2011, s. 10-15.
[8] K. Sochocka, *Rozwój umiejętności czytania*, Białystok 2004, s. 21.

posiadana wiedza o świecie odnosząca się zarówno do świata zewnętrznego, jak i do własnej osoby”[9].

Duży wpływ na rozumienie czytanego tekstu ma technika czytania. Podczas czytania głośnego uczeń skupia się na odczytywaniu wyrazów, a nie na jego zrozumieniu, dlatego należy zachęcać do czytania cichego. Zasadniczym elementem w cichym czytaniu jest zrozumienie ogarniętego wzrokiem tekstu, a jego nadrzędnym celem jest doskonalenie umiejętności posługiwania się nim i jego zrozumienie. Tylko odpowiednio dobrane ćwiczenia w czytaniu cichym podnoszą efekty kształcenia w zakresie czytania ze zrozumieniem[10]. Dziecko, które opanowało technikę czytania, skupia się wyłącznie na tekście, natomiast uczeń mający trudności w czytaniu ma również problemy w rozumieniu tekstu. Dzieje się tak, ponieważ słabo opanowana technika czytania powoduje, że dziecko skupia się na rozpoznawaniu liter i nie dokonuje syntezy.

Uczeń, znajdujący się na początkowym etapie czytania, rozumie tylko znaczenie poszczególnych wyrazów, natomiast ma problem z powiązaniem ich sensu w całym zdaniu. Dzieje się tak, ponieważ same wyrazy w zdaniu mogą mieć inne znaczenie w zależności od miejsca, w którym występują oraz rodzaju końcówek fleksyjnych. Istotą zrozumienia tekstu jest scalenie poszczególnych słów w zdanie, a także odnalezienie związków merytorycznych i logicznych między zdaniami oraz ujęcie ich w całość[11]. Należy jednak podkreślić, że rozumienie czytanego materiału rozwija się w czasie. Jest to proces, który przebiega stopniowo w kierunku od opracowania graficznej informacji na poziomie fonologicznym lub leksykalnym aż do interpretacji znaczenia[12]. Sposób rozumienia czytanego tekstu zależy w dużej mierze od osobistych doświadczeń i wiedzy dziecka. Dlatego też ten sam tekst może być inaczej rozumiany wśród uczniów. Dzieci rozpoczynające naukę czytania opierają się tylko na konkretnych informacjach podanych w tekście, nie potrafią wyjaśnić ich znaczenia przy wykorzystaniu posiadanej wiedzy. Dopiero później, wraz z rozwojem rozumienia tekstu dziecko nabywa umiejętności wychodzenia poza konkretną treść, co pozwala mu na uchwycenie intencji autora[13].

Znaczącym elementem w nauce czytania ze zrozumieniem są teksty. W polskiej szkole czytanie odbywa się głównie w oparciu o utwory zawarte w podręcznikach. Jednak należy zwrócić uwagę, że przeważnie są to teksty krótkie, mało interesujące i łatwe, co powoduje, że uczeń nie czyni wysiłku rozumienia

[9] Ibidem.
[10] S. Sokołowski, *Czytanie i pisanie w klasie I-III*, „Nauczanie Początkowe” 1992, nr 22, s. 13-15.
[11] E. Wronowska, *Czytanie ze zrozumieniem*, „Życie szkoły” 2003, nr 5, s. 285.
[12] K. Sochocka, op. cit., s. 21.
[13] Ibidem, s. 22.

takiego tekstu. Prawidłowo dobrany tekst powinien być dobrą dziecięcą literaturą, która sprzyja wewnętrznej motywacji uczenia się[14]. Ciekawa literatura powoduje, że dziecko angażuje się do efektywnego czytania.

Umiejętność czytania ze zrozumieniem w dużej mierze zależy od zdolności intelektualnych, posiadanej wiedzy, doświadczenia oraz umiejętności interpretacji i myślenia kształtującego się na wielu poziomach. W nauczaniu wczesnoszkolnym najczęściej stosowana jest klasyfikacja poziomów według Ryszarda Więckowskiego.

Na poziomie pierwszym uczniowie wyodrębniają konkretne fakty i zdarzenia, zapamiętują je oraz odtwarzają na prośbę nauczyciela. Dzieci koncentrują się na czytanym tekście i próbują wskazać istotne szczegóły. Poprawnie odczytują polecenia i stosują się do nich. W poziomie drugim uczniowie wyodrębniają związki przyczynowo-skutkowe. Dzieci w czytanym tekście identyfikują słowa istotne dla jego zrozumienia. Posiadają umiejętność do przewidywania dalszego ciągu akcji, a także konsekwencji zachowania bohaterów. Z łatwością odszukują informacje ukryte w tekście oraz przedstawiają przebieg zdarzeń przyczynowo-skutkowych. W poziomie trzecim uczniowie potrafią wyodrębnić ideę utworu. Na tym etapie dzieci ukazują myśl przewodnią autora oraz potrafią określić nastrój tekstu. Posiadają umiejętność dzielenia tekstu na części i nadania im odpowiednich tytułów[15].

Istotną rolę w pokonywaniu kolejnych poziomów rozumienia czytanego tekstu odgrywa nauczyciel. Już od klasy pierwszej powinien wykonywać z dziećmi szereg różnorodnych ćwiczeń usprawniających tę umiejętność. Ćwiczenia powinny odbywać się każdego dnia i przy każdej możliwej okazji. Celem tych ćwiczeń jest doskonalenie techniki czytania oraz wzbogacenie słownictwa. Równocześnie z doskonaleniem techniki wdrażamy uczniów do rozumienia czytanego tekstu.

Dla wielu uczniów nauka w szkole nie zawsze jest źródłem przyjemności. Zdarza się, że w czasie nauki dziecko napotyka na wiele trudności, które uniemożliwiają mu zdobywanie nowych umiejętności i wiadomości. Istotne znaczenie w procesie zdobywania wiedzy mają formy, metody i środki dydaktyczne oraz nauczyciel. Jego osobowość i stosowane przez niego metody nauczania mają szczególny wpływ na dziecko z trudnościami w nauce. Również środowisko rodzinne odpowiada za proces kształcenia. Dziecko żyjące w bezustannej

[14] B. Murawska, op. cit., s. 120.

[15] Z. Zbróg, *Istota procesu czytania z perspektywy psycholingwistycznej i pedagogicznej*, „Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne" 2009, t. 18, s. 95.

niepewności i braku poczucia bezpieczeństwa nie koncentruje swojej uwagi na zdobywaniu wiedzy, co w konsekwencji jest przyczyną niepowodzeń szkolnych[16].

Za częstą przyczynę trudności w nauce czytania i pisania uważa się: „obniżoną sprawność intelektualną, przewlekłe schorzenia, zaburzenia w funkcjonowaniu narządów receptorycznych analizatorów, zwłaszcza wzroku i słuchu, zaburzenia mowy, złą sytuację rodzinną, brak pozytywnej motywacji do nauki, brak pełnej dojrzałości szkolnej, wadliwą metodę nauki czytania i pisania, zaniedbania pedagogiczne, a w szczególnych przypadkach – fragmentaryczne zaburzenia funkcji percepcyjno-motorycznych"[17].

U dzieci z obniżoną inteligencją zauważa się zmniejszoną zdolność uczenia się. Upośledzone są u nich funkcje takie jak: rozumowanie, pamięć mechaniczna i logiczna, koncentracja uwagi oraz niski poziom uzdolnień werbalnych. Dzieci mają trudności w zapamiętywaniu liter, ekspresji słownej i rozumieniu mowy. Z trudem opanowują technikę czytania, a przede wszystkim czytanie ze zrozumieniem. Natomiast u dzieci z przewlekłymi schorzeniami występuje ogólne osłabienie organizmu oraz układu nerwowego. Ma to negatywny wpływ na procesy uwagi dowolnej, powodując trudności w skupieniu się na dłuższą chwilę podczas czytania. Obniżona zdolność do wysiłku i duża męczliwość również są przyczyną trudności. Utrudnienia w procesie czytania także są spowodowane zaburzeniami funkcji wzroku i słuchu. Dzieci z tymi zaburzeniami cechuje wolne tempo pracy i szybka męczliwość, które przekładają się niekorzystnie na proces czytania. Również dzieci z zaburzeniami mowy mają kłopoty w opanowaniu techniki czytania. Poprzez złe naśladowanie brzmienia niektórych głosek czytają z błędami artykulacyjnymi. Często zdarza się, że duży wpływ na proces czytania mają czynniki natury psychicznej. Brak zainteresowania czytaniem i brak motywacji, a także gotowości do czytania stanowią źródło niepowodzeń szkolnych[18].

Wśród uczniów występują również specyficzne trudności w nauce czytania, które są nazywane dysleksją rozwojową. Dysleksja jest zaburzeniem, które występuje u dzieci z normą intelektualną, a nawet z intelektem powyżej normy. Należy zwrócić uwagę, iż specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu pojawiają się u dziecka dyslektycznego już na początku nauki, a symptomy występują na każdym etapie rozwojowym. Dzieje się tak, ponieważ dochodzi do zachwiania równowagi między możliwościami percepcyjnymi a wymogami stawianymi przez szkołę. W przypadku, gdy trudności w dużym stopniu przewyższają możliwości dziecka, mogą stać się one dla niego barierą uniemożliwiającą dalszą

[16] B. Dittfeld, *Dziecko z trudnościami w uczeniu się*, „Nowa Szkoła" 2006, nr 2, s. 47.
[17] J. Malendowicz, *O trudnej sztuce czytania i pisania*, Warszawa 1978, s. 118.
[18] Ibidem, s. 118-121.

naukę, a w rezultacie staną się przyczyną niepowodzeń w szkole[19]. Dlatego istotne jest, aby jak najwcześniej rozpoznać zaburzenia poprzez obserwację dziecka na początku edukacji wczesnoszkolnej. Jednakże należy pamiętać, że każdy uczeń z dysleksją może mieć nieco inne objawy zaburzeń i problemy w szkole. Dzieci z dysleksją często wykazują negatywną postawę do nauki czytania. Takie zachowanie może być sprzeciwem wobec trudności, na które dziecko trafia w czasie nauki.

Trudności w czytaniu mogą być spowodowane deficytami rozwoju poszczególnych funkcji percepcyjno- motorycznych, m.in. zaburzeń funkcji wzrokowych, słuchowych i kinestetyczno- ruchowych. Nieprawidłowości te stanowią podłoże złożonych trudności, zwanych dysleksją, dysgrafią, dysortografią. Pierwszym objawem zaburzeń tych funkcji jest zaburzenie rozwoju mowy, lecz nie jest on bezpośrednią przyczyną dysleksji. U dzieci z dysleksją, prócz zaburzeń mowy, pojawiają się zaburzenia lateralizacji, orientacji przestrzennej i emocjonalno-uczuciowej[20].

Zaburzenia procesu lateralizacji niekorzystnie oddziałują na funkcje percepcyjno- motoryczne, które odgrywają istotną rolę w nauce czytania. Przy zaburzonej lateralizacji może występować lewostronność całkowita, leworęczność i lewooczność. Istnieją również przypadki lateralizacji skrzyżowanej, czyli lewooczność przy równoczesnej praworęczności i leworęczności lub prawooczność przy leworęczności. Na proces czytania bezpośrednio wpływa lewooczność i brak przewagi stronnej oczu. Ruchy gałki ocznej odbywają się w przeciwnym kierunku niż kierunek tekstu. Powoduje to, że dziecko myli kierunki, a w rezultacie odwraca kolejność liter w wyrazie lub wyrazów w zdaniu[21]. Zaburzenia lateralizacji i koordynacji przestrzennej przyczyniają się do wolnego tempa czytania, opuszczania sylab, a nawet całych wyrazów. Występują trudności w rozumieniu treści, które zawierają pojęcia czasoprzestrzenne.

Na podstawie badań przeprowadzonych przez H. Spionek ustalono, że niezbędnym warunkiem prawidłowego spostrzegania znaków graficznych wymagających różnicowania jest sprawne funkcjonowanie procesu analizy i syntezy w obrębie części korowej analizatora wzrokowego. Rozwój analizy i syntezy abstrakcyjnych kształtów graficznych, jakimi są litery, u dzieci z dysleksją przebiega nieharmonijnie. Różnicowanie podobnych liter obciąża ich układ nerwowy, co w rezultacie przyczynia się do trudności w spostrzeganiu i zapamiętywaniu graficznego obrazu liter. Zaburzenia i opóźnienia percepcji wzrokowej mogą mieć charakter globalnego opóźnienia lub zaburzenie funkcji kierunkowej. Jeśli

[19] B. Dittfeld, op. cit., s. 47.
[20] J. Malendowicz., op. cit., s. 126.
[21] Ibidem, s. 127.

u dziecka występuje globalne opóźnienie percepcji wzrokowej, wówczas ma ono trudności w całościowym ujmowaniu liter oraz wyrazów o podobnej strukturze graficznej np. a-o, m-n, l-t, rok-rak, smok-smak. Nie zauważa wszystkich liter w wyrazie, w których występuje zbieg kilku spółgłosek, np. zamiast kratka odczytuje krata. W przypadku zaburzenia funkcji kierunkowej dziecko myli kierunki stron prawa – lewa, góra – dół. W związku z tym myli litery o podobnych kształtach, ale odmiennym kierunku, np. b-d, g-p. Pojawiają się błędy inwersji dynamicznej, które polegają na przestawianiu liter w wyrazie[22]. Czytanie jest wolne i pozbawione barwy. Dziecko czyta monotonnie, często zniekształcając sens zdania. Zaburzenia percepcji wzrokowej wpływają na rozwój psychoruchowy dziecka.

Kolejnym źródłem trudności w czytaniu jest opóźnienie i zaburzenie percepcji słuchowej u dzieci. Przy zaburzeniu percepcji słuchowej, mimo prawidłowego słuchu, występują zakłócenia procesu różnicowania dźwięków. Dzieci mają wówczas trudności ze słuchową analizą i syntezą wyrazów. Największą dla nich barierą jest złożenie poszczególnych dźwięków w całość, a także dokonanie analizy przy pisaniu ze słuchu. Opanowanie poprawnej techniki czytania jest dla nich wyzwaniem. Dzieci długo głoskują i sylabizują z równoczesnym powtarzaniem przeczytanych uprzednio cząstek wyrazu[23]. Podczas czytania często dochodzi do opuszczania pojedynczych głosek, sylab i końcówek w wyrazie. Czytanie jest wolne, pozbawione odpowiedniej intonacji i rytmu. Często zastępują wyrazy trudne innymi, dobrze im znanymi, ale nie zawsze bliskimi znaczeniem, co wpływa niekorzystnie na zrozumienie czytanego tekstu. Dzieci mają trudności w różnicowaniu dźwięków zbliżonych artykulacyjnie. Pojawiają się problemy z wyodrębnieniem wyrazów w zdaniach oraz łączeniem przyimków z rzeczownikami. Przy zaburzeniu analizatora słuchowego występuje słaba pamięć słuchowa, która spowalnia proces uczenia się, np. tabliczki mnożenia, czy zapamiętywanie wierszy oraz wpływa na ubogi zakres słownictwa[24].

Zaburzenia funkcji motorycznych są przyczyną niesprawności ruchów gałek ocznych. Ruchy te są powolne, co powoduje, że dziecko z trudem nabywa umiejętność czytania. Czytanie jest bardzo wolne i nieharmonijne. Jednakże zaburzenia motoryczne rzutują na działanie układu mięśniowo-stawowego i są główną przyczyną obniżenia graficznego poziomu pisania. Należy również wspomnieć, iż trudności w czytaniu mają dzieci z zaburzeniami dynamiki procesów nerwowych. Nadpobudliwość psychoruchowa sprawia, że dzieci te mają kłopoty

[22] B. Zakrzewska, *Trudności w czytaniu i pisaniu, modele ćwiczeń*, Warszawa 1996, s. 29.
[23] Ibidem, s. 30-33.
[24] J. Malendowicz, op. cit., s. 129.

z koncentracją uwagi oraz myśleniem[25]. Często ich odpowiedzi są pozbawione sensu i są nieprzemyślane.

U dzieci z niepowodzeniami szkolnymi stwierdza się występowanie kilku zaburzeń jednocześnie. Zaburzenia analizy i syntezy wzrokowej oraz słuchowej stanowią dla dziecka dużą barierę, która uniemożliwia proces uczenia się. Jednakże wyjątkowo niekorzystnie wpływają one na naukę czytania i pisania. W takim przypadku konieczna jest szybka pomoc nauczycieli i specjalistów. Wprowadzenie ćwiczeń reedukacyjnych pozwoli na pomoc w przezwyciężeniu trudności napotkanych w procesie uczenia się.

Uczniowie z trudnościami, z jakimi borykają się od najmłodszych lat, definitywnie potrzebują dodatkowej pracy, która pomoże im je przezwyciężyć. Zakres działań i czas trwania reedukacji zależny jest od rodzaju i stopnia nasilenia trudności oraz możliwości rozwojowych dziecka[26]. Dlatego istotne jest, aby uczniowie, rozpoczynając naukę w przedszkolu lub w szkole, byli bacznie obserwowani przez wychowawców. Da to możliwość szybkiego rozpoznania istniejących zaburzeń oraz wyeliminowania ich przy użyciu odpowiednio dobranych ćwiczeń.

W czasie zajęć z dziećmi należy pamiętać, aby stworzyć przyjazne warunki, które pozwolą im zapomnieć o negatywnych emocjach powstałych wskutek niepowodzeń w nauce czytania. Musimy zatem zadbać, aby praca odbywała się w serdecznej atmosferze, która wzbudzi u dziecka poczucie bezpieczeństwa oraz chęć do współpracy. Ważne, by dziecko czuło się swobodnie, miało dobry nastrój i chętnie uczestniczyło w zajęciach. Działania nauczyciela powinny wzbudzić u dziecka wiarę we własne siły, a także pomóc w przełamaniu bariery negatywnych emocji, jakie powstały wskutek zaistniałych trudności. W tym celu należy początkowo dawać dziecku łatwiejsze teksty, które przeczyta bezbłędnie, zyskując jednocześnie poczucie odniesienia pierwszego sukcesu. Należy uświadamiać dziecku, że zdobycie umiejętności czytania za pomocą ćwiczeń usprawniających jest na miarę jego możliwości, gdyż jest dzieckiem inteligentnym i ma już duże doświadczenie w zakresie czytania[27]. Dobra motywacja oraz prawidłowo dobrane zadania reedukacyjne, a także ciekawe formy i techniki pracy, inspirują dziecko do działania. Należy pamiętać, aby w trakcie prowadzonych zajęć unikać rutyny i monotonności, tym bardziej że czas reedukacji może trwać rok albo dłużej.

Nauczyciel powinien być twórcą i realizatorem niepowtarzalnych i oryginalnych programów kształcenia w edukacji wczesnoszkolnej oraz innowatorem w zakresie doboru skutecznych metod pracy. Wiedza, jaką dysponuje,

[25] W. Barczak, *Dziecko z trudnościami w nauce. Czy można mu pomóc?*, „Życie Szkoły" 2001, nr 4, s. 206.
[26] J. Malendowicz, op. cit., s. 130.
[27] B. Zakrzewska, op. cit., s. 42.

oraz krytyczne i twórcze podejście do procesu nauki czytania to istotne czynniki wspierające dziecko w tym trudnym procesie[28]. Nauczyciel nie powinien skupiać całej uwagi na metodzie czytania, lecz na wspomaganiu dziecka w nauce. Tworzenie dziecku odpowiednich warunków w procesie czytania to nieprzeszkadzanie mu w jego prawidłowym rozwoju, zgodnym z indywidualnym tempem i rytmem. Natomiast warunkiem niezbędnym jest tworzenie sytuacji, w których uczeń samodzielnie, bez ingerencji nauczyciela, podejmie trud nauki czytania[29]. Każdy, nawet najmniejszy sukces, jaki osiągnęło dziecko samodzielnie, jest ogromną motywacją do dalszej pracy. W nauczaniu początkowym wymagana jest od nauczyciela elastyczność i kreatywność. Jego głównym zadaniem jest dostosowanie różnorodnych ćwiczeń i form pracy do indywidualnych potrzeb uczniów. Wykonując zadania z dziećmi nauczyciel musi okazać duże zrozumienie i cierpliwość, jednocześnie pamiętając o ciągłym motywowaniu do działania. Prawidłowa motywacja budzi chęć sięgania po książkę nie tylko dla szkoły, lecz dla samego siebie.

Rodzice nie zawsze wiedzą, jak postępować, ze swoim dzieckiem, u którego występują trudności w nauce. Jakie wymagania mu stawiać i czego oczekiwać. Dlatego bardzo ważna jest dobra relacja pomiędzy terapeutą a rodzicem, który wskaże odpowiednią drogę. Rodzicom należy wyjaśnić przyczyny trudności w czytaniu, podkreślając, że problemy te nie są spowodowane brakiem chęci do nauki, lecz wynikają z zaburzeń i opóźnień funkcji wzrokowych, słuchowych i kinestetyczno-ruchowych. Poprzez rozmowy z rodzicami należy wpływać na ich prawidłową postawę oraz konieczność akceptacji dziecka z jego psychicznymi anomaliami. Utwierdzać rodziców w przekonaniu, że nagroda za małe postępy działa motywacyjnie, natomiast karanie – przeciwnie. Zachęcanie rodziców do czynnego udziału w zajęciach reedukacji, a także udzielanie pomocy w wykonywaniu zadań to idealne rozwiązanie na nową formę pracy z własnym dzieckiem[30].

W okresie marzec-kwiecień 2021 r. przeprowadzono badania na grupie 38 nauczycieli nauczania zintegrowanego. Celem badań było zapoznanie się z metodami nauki czytania i czynnikami wpływającymi na ten proces wśród dzieci klas młodszych szkoły podstawowej. Ze względu na okres pandemii COVID-19 kwestionariusze ankiet wysłano nauczycielom przez e-mail. Badania zrealizowano na grupie nauczycieli z terenu powiatu strzelecko-drezdeneckiego. Wszyscy badani nauczyciele byli płci żeńskiej, dominował wiek od 30 do 50 lat. Wszyscy

[28] L. Wygrabek, *Alternatywne metody nauki czytania u dzieci w wieku przedszkolnym*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas" 2014, nr 9, s. 128.
[29] K. Kamińska, *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1999, s. 103.
[30] B. Zakrzewska, op. cit., s. 43.

nauczyciele posiadali ukończone studia wyższe magisterskie, w wielu przypadkach uzupełnione podyplomowymi. Najczęściej badani legitymowali się stażem pracy przekraczającym 15 lat.

Z przeprowadzonych badań można wywnioskować, że na umiejętność czytania oraz występujące trudności w tym obszarze wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływa ma wiele czynników, począwszy od umiejętności, kompetencji samych nauczycieli, stosowanych przez nich metod, a skończywszy na uwarunkowaniach osobniczych i środowisku wychowawczym uczniów. Na podstawie przeprowadzonych badań można wskazać na następujące wnioski:

W opinii większości badanych nauczycielek najlepszym wiekiem na rozpoczęcie nauki czytania jest 4-5 rok życia (74%).

Respondentki wskazywały na znajomość od 3 do 5 metod nauki czytania w klasach młodszych (58%), przy czym stosują różne z nich i przeciętnie oceniają metody analityczno-syntetyczne o charakterze fonetycznym stosowane zazwyczaj w polskich szkołach (55%). Ponadto badane kobiety uznały, że możliwe jest stosowanie różnych metod nauki czytania dostosowanych do indywidualnych potrzeb dzieci w warunkach jednej klasy, o ile odbywa się to w warunkach małych klas lub podczas prowadzenia zajęć wyrównawczych (40%).

Badane nauczycielki były zdania, że dziecko, które uczęszczało do przedszkola, jest lepiej przygotowane do nauki czytania w klasach początkowych, chociaż wiele w tym zakresie zależy od postaw rodziców (53%). Brak osiągnięcia gotowości szkolnej przez dziecko zazwyczaj wpływa w znacznym stopniu na rozwój umiejętności czytelniczych u dzieci w młodszym wieku szkolnym (76%). Deficyty rozwojowe w zakresie poznawczym nie mają większego wpływu na umiejętności czytelnicze u dzieci, o ile zastosowana jest odpowiednia terapia (76%). Podobnie jest również z zaburzeniami w zakresie postrzegania. Jednak zaburzenia słuchu fonetycznego istotnie wpływają na problemy w nauce czytania u dzieci, podobnie również oddziałuje niekorzystna lateralizacja.

Zła atmosfera w klasie, drwienie z dziecka mogą wpłynąć negatywnie na jego rozwój umiejętności czytelniczych (61%); podobnie problemy emocjonalne występujące u dzieci w bardzo dużym stopniu mogą wpływać na rozwój umiejętności czytelniczych wśród nich (42%).

Badane respondentki spotykają się średnio z od 3 do 5 dzieci, które doświadczają mniejszych lub większych trudności w czytaniu w klasach (76%). Zdaniem badanych problemy tego typu uwidaczniają się już na etapie przedszkolnym (61%), ale tylko 1-2 razy nauczycielkom zdarzyło się nie promować dziecka do kolejnej klasy z powodu występujących trudności w czytaniu.

Kompetencje nauczycielek w przedszkolu w zakresie stosowania metod czytania itp. mają bardzo duże znaczenie dla rozwoju umiejętności czytelniczych u dzieci (81%). Również odpowiednie przygotowanie pedagogiczne, znajomość różnych metod nauki czytania wśród nauczycieli nauczania początkowego ma istotne znaczenie dla rozwoju umiejętności czytelniczych wśród dzieci, chociaż nie jest kluczowe (47%); ważne jest też tworzenie przez nauczycieli odpowiednich warunków, atmosfery pracy i ich zaangażowanie (68%). Mniejsze znaczenie ma odpowiednia współpraca nauczyciela z rodzicami, pedagogizowanie ich w obszarze metod nauki czytania (55%).

Bardzo wiele dzieci, które są zaniedbane, posiadają rodziców niewydolnych wychowawczo doświadcza trudności w nauce czytania (55%). Wykształcenie rodziców, ich świadomość, chęć poszerzania wiedzy wpływają na rozwój umiejętności czytelniczych u dzieci, ale istotna jest też ilość czasu poświęcanego dzieciom przez rodziców (55%).

Bibliografia

Literatura zwarta:

1. Brzezińska A.*, Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*, Warszawa 1987.
2. Jaszczyszyn E., *Modele edukacji czytelniczej w przedszkolu a gotowość do czytania i umiejętności czytania dzieci sześcioletnich*, Białystok 2010.
3. Kamińska K., *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1999.
4. Malendowicz J., *O trudnej sztuce czytania i pisania*, Warszawa 1978.
5. Murawska B., *Pozwólmy dzieciom czytać*, Warszawa 2011.
6. Sochacka K., *Rozwój umiejętności czytania*, Białystok 2004.
7. Zakrzewska B., *Trudności w czytaniu i pisaniu, modele ćwiczeń*, Warszawa 1996.

Artykuły z czasopism:

1. Barczak W., *Dziecko z trudnościami w nauce. Czy można mu pomóc?*, „Życie Szkoły" 2001, nr 4.
2. Dittfeld B., *Dziecko z trudnościami w uczeniu się*, „Nowa Szkoła" 2006, nr 6.
3. Sokołowski S., *Czytanie i pisanie w klasach I-III*, „Nauczanie Początkowe" 1992, nr 22.
4. Sokołowski S., *Jeszcze o czytaniu ze zrozumieniem*, „Życie Szkoły" 2004, nr 3.
5. Wygrabek L., *Alternatywne metody nauki czytania u dzieci w wieku przedszkolnym* „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas" 2014, nr 9.
6. Wronowska E., *Czytanie ze zrozumieniem*, „Życie Szkoły" 2003, nr 5.
7. Zbróg Z., *Istota procesu czytania z perspektywy psycholingwistycznej i pedagogicznej*, „Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne" 2009, t. 18.

The essence of reading in the younger grades

Abstract

The article shows the extremely important role of the reading process, especially reading comprehension. Reading is an extremely important and complicated skill that early school age children must acquire. The reading process is influenced by many internal as well as external factors that can make students have difficulties acquiring this skill. The article also shows the important role of the family home and teachers who, using various forms of work and a properly selected reading method, can help their students.

Keywords: reading process, reading comprehension, reading difficulties